Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

<Göteborg>

(Bn.) Gregr. Sv.

BERGMANSON
I GÖTEBORG FÖR FEMTIO
ÅR TILLBAKA
1884

Göteborg> (Bi.) Geog. S.

[Gustaf Bergmanson]

I GÖTEBORG

FÖR FEMTIO ÅR TILLBAKA.

BARNDOMSMINNEN

AF

G. B.

SKARA
PETTERSONSKA BOKTRYCKERIET
1884.

Prostinnan Enkefru **Clara Olsson,**
född Claëssson,

och

Fru **Emma Simen,**
född Heland,

samt

Grosshandlaren och riddaren
Hr **Otto Edward Boije**

kärleksfullt

af

Skildraren.

*Su. 67/251

"Jag mins den ljufva tiden,
jag mins den som i går,
då oskulden och friden
tätt följde mina spår,
då lasten var en hexa
och sorgen snart försvann,
då allt, utom min lexa,
jag lätt och lustigt fann."

Men *den* tid, ur hvars rika förråd jag nu vill framhålla några episoder, var allt annat än "ljuf", ty det var år 1834, då "mordengeln" hemsökte min födelsestad — *cholera morbus* (den asiatiska) gästade Göteborg. Alldenstund denna dystra tilldragelse har ett apropå för den dag som är, vore det möjligt att skildringen deraf (såsom barnet uppfattade den) skulle kunna vara af intresse för en och annan åldring, som ännu "mins den som i går" och verkligen vara till gagn för det yngre slägtet såsom ett *gif akt* på den tid som komma kan. Vare det fjärran från mig att vilja uppträda som olycksprofet! Men hvarje tänkande menniska, som både i allmagtens och nådens rike spårar något ursprungligare, högre och fullkomligare än sig sjelf (sitt eget begrepp, sina egna kunskaper, sin egen vishet), kan ej undgå att med högsta förundran, med tillitsfull tro och med innerligaste tacksamhet

se och förnimma huru "*Guds finger*" utpekar, vidrör och omfattar ordningen, förhållandena och skickelserna ej blott inom den organiska utan ock i den oorganiska naturen, icke endast inom mensklighetens allmänna utan äfven uti individens enskilda historia. På tal om sistnämnda, så varsnas i all synnerhet uti *hemsökelsens* tider huru "Försynens vägar icke äro våra" — huru korrt och ofullkomligt *vårt* förutseende och *vårt* vetande är då i en bråd vändning allt förändras af "Honom, som förvandlar tider och stunder", — "huru platt intet menniskorna äro, de dock så säkre lefva", när engelen uppläter sin stämma:

"I Adams barn, som af jorden födens,
och vänden åter till jorden om,
I ären mine, I ären — *dödens*
alltsedan *synden* i verlden kom."

Ungefär vid innevarande tid i Juli månad eller något senare nämnda år var det som farsoten medelst ett främmande lands fartyg anlände till våra kuster, efter att 2 år förut hafva uppträdt i andra riken och grasserat väldeligen. Man förmodade att det endast var det sydligare Europa och de hetare verldsdelarne hvari sjukdomen kunde finna sin näring, så att inga eller ofullständiga förberedelser till dess emottagande voro anordnade i vår nord med sitt tempererade klimat, likasom

ej heller läkarekåren i allmänhet funnit det behöfligt att på närmare håll studera dess art och natur. — Säreget var det förhållande som då rådde i naturens rike, der Skapelsens Herre lät icke endast kometer och eldkulor sväfva öfver jorden utan äfven solen nära nog mista sin glans och antaga en högröd färg, snarlik i normala tider fullmånens vid sitt nedgående i arla morgonstunden under högsommaren; en ständig solrök och dimma uppfyllde atmosfären och luftens bevingade slägten voro ovanligt sällsynta med undantag af insekter, hvaraf flugorna voro högst närgångna. Värmen var tropiskt tryckande och olidlig, så att det hörde till ordningen eller oordningen för dagen att män af alla stånd och vilkor, såväl inom som utom hemmet, hvar i sin verksamhetssfär helt obesväradt sysslade eller spatserade utan rock till omhölje och uppträdde dessutom alltid och allestädes i sällskap med pipan eller cigarren, viljande liksom bortfläkta eller bortdofta både den tunga luften och den för hvarje dag stigande oron, (hvarvid vederbörande ordningsmän blundade för oskicket, som lagen *då* ej gillade). Växtligheten var af den beskaffenhet att landtmannens blick tårbeslöjades när han dels beskådade sina tegar, hvilka under många veckor ej blefvo mättade

med tillräcklig saft och must, som kunde uppkrya den af törst försmäktande vegetationen, dels ock åhörde "kreaturens suckan", som uppfyllde hans sinne med mörka aningar om den i allo ovissa framtiden, hvilken visst icke bebådades såsom "ett nådeligt Herrans år". — Handel och näringar aftynade i otrolig grad, enär inga fartyg från utrikes ort fingo inlöpa utan föregången långvarig karantän och från inrikes orter inkommo hvarken order eller köpare, som fruktade för den pestsmittade staden med sina riskabla varor — affärerna voro inskränkta till platsförbrukningen för dagen. — Undervisnings-anstalterna voro stängda, men fattigförsörjnings- och sjukvårdsanstalterna voro öfversvämmade af inträdessökande. Läkarne voro, relativt till sjukantalet, för få och de fleste villrådige om botemedlen mot den härjande och hastigt bortryckande "digerdöden" (endast D:r *Stille* hade i utlandet tagit någon kännedom om farsoten). Ingen samhällsklass vardt förskonad, ingen lefnadsålder befriad, intet lifsvilkor undantaget af den oförsonlige och oundviklige allhärjaren, så att dödsnumerären slutligen steg till tusental. När antalet aflidna dag efter dag ökades måste äfven särskiljd kyrkogård invigas, själa- och begrafningsringning upphöra, sedvanliga pro-

cessioner af slägtingar och gäster från sorghuset afskaffas. Hvarje afton vid 9-tiden anlände till kyrkogården någon prestman, som på en och samma gång jordfästade de under dygnet utförde och i gemensam graf nedsatta liken, hvilka af körmannen omhändertogos vid hvarje hus hvarå "*kolera*" var anbringadt, då den ena hvita kistan (tid och tillfälle medgåfvo ej någon målning) uppstaplades på den andra så högt utrymmet tillät.

Men — när väl den *första* förskräckelsen något lagt sig vidtogos energiska mått och steg af, bland andra, tre så dugande män som den för sitt län nitiske och verksamme höfdingen, grefve *Axel von Rosen*, den buttre men kraftfulle d:r *Per Dubb*, den förslagne och menniskovänlige professor *Carl Palmstedt*, hvilka med outtröttlig ihärdiget och aldrig aftagande värma uppbjödo allt hvad mensklig förmåga och den starka kommunalandan mägtade åstadkomma för mildrande af eländet. Flere provisoriska sjukhus inreddes, läkaretalet förökades, ordningsregler och beskrifning öfver samt läkemedel mot första sjukdoms-angreppen utdelades, krogar stängdes, snygghet och renlighet på gårdar och i husen anbefalldes, tillfälliga badhus uppfördes för de mindre bemedlade, i ringaste måhn angripna födoämnen och omogen

frukt bortfördes och nedgräfdes, de aflidnes gång- och sängkläder desinficierades, gator och allmänna platser öfverspolades flera gånger dagligen, i stora jerngrytor tjärbrändes uti hvarje gathörn hvarenda afton. — Inom familjerna voro kron-essence och malörtsdroppar alltid till hands och med den lille oumbärlige hvitlökspåsen såsom amulett behängdes hvarje medlem — till hvad kraft och verkan lemnas derhän.

Under denna fasans tidrymd — omkring 3 månader — hade man ock tillfälle att göra en annan märkvärdig iakttagelse. Aldrig, hvarken förr eller sednare, hafva Göteborgs kyrkor varit ständigt så uppfylda af åhörare som då. Icke endast de allmänna gudstjensterna söndagen, onsdagen och fredagen utan till och med de offentliga bönstunderna i Domkyrkan (hvilka eljest sällan öfvervoros af andra än några fattiggummor) hvarje morgon och afton voro ofta till trängsel besökta. Också hade Göteborg sådana framstående församlings-lärare som domprost *Hummel,* de båda bröderna *Ullman* (*Carl* och *Magnus*), *Björck, Beckman, Rising* m. fl., hvilka med lära och lefverne, i anda och sanning, med tro och förtröstan "delade sanningens "ord, både lag och evangelium, åt nådehungrande menniskoskaror. Det är visserligen sannt att icke funnos den

tiden af fromma stiftelser (utaf egen fullkomlighet tillvällande sig andelig makt och myndighet) utskickade gatu- och vinkelpredikanter; icke förekommo då böne- och missionshus, der hvar och en, som kan snacka så att det kliar och klingar i öronen samt sjunga så att "systrarne" blifva förtjusta, eger rättighet att "träda en annan i embetet", antingen talaren är "lärd af Gudi" eller icke och vare sig han är genom andans utgjutelse och händers påläggning vigd till kallet eller ej, blott han genom ord och åthäfvor — ju bålstörre och åbäkligare, desto mera imponerande — svamlande och svindlande vill tolka det höga och heliga ordet, hvars sanning det enfaldiga ögat lätt upptäcker, men förblifver dold för "de visa och förnumstiga", som i sitt andliga högmod inbilla sig vara apostlarnes värdige efterföljare. Helt annorlunda då när den troende hopen, ödmjukt "böjande sina knän för vår Herre Jesu Christi fader", åtnöjde sig med "en Herre, en tro, ett dop, en Gud och allas vår fader"; då "de stilla i landena" ej eftertraktade något bättre än "Jesus Christus, för våra synders skull utgifven och för vår rättfärdighets skull uppväckt", såsom enda stödet för både lifvet, döden och evigheten; då *detta* "helgamanna-samfund" var "en kropp och en ande, hvartill det ock kalladt vardt uti ett sin kal-

lelseshopp". — Det är mycket riktigt att ej heller då några sliskiga (somliga rent af jesuitiska) "traktater", dessa "oandeliga och käringaktiga fabler", stoppades i händerna eller fickorna på de "otrogne"; inga välmenta brefpåsar eller stora slagord på små granlåts-kort utspriddes öfver länder och riken; inga enskilda nattvardsgångar (tvärtemot Guds uppenbarade ord) de "helige" emellan afspisades; inga symöten med arbete och offer höllos, der man ej kan märka "att hjertat göres fast genom nåden"; inga auktioner med storartade och "på torget utbasunade" uppoffringar utlystes, men — biblar och nya testamenten, *Luthers, Arndts, Nohrborgs, Roos', Bengels, Scrivers* m. fl. kärnfriska och kärnfulla anderika författares skrifter utdelades ymnigt och lästes under bön och vaksamhet. Hvad missionssaken beträffade vill jag nästan hålla troligt att *Cornelius Rahmn* uträttade mer på det fältet än många nutidens "evangelister", fastän *den* herden icke fann det förenligt med sin värdighet att beräkna sina får per skalle. — Trots konventikelplakatet tilläts nuvarande styresmannen öfver stiftet att i sitt enskilda hem, åtminstone hvarje söndagseftermiddag, hålla bibelförklaring, dit hvem som heldst, troende eller otrogen, egde en aldrig vägrad rättighet att infinna sig. Och man behöfde ha lef-

vat med i de dagarne för att erfara huru dessa trogne herdar "uppsökte den borttappade, igenhemtade den förvillade, förbundo den sargade och stärkte den svage". När de nu under koleratiden uppträdde i sina tempel — sannerligen, mången "publikan gick dädan hem igen rättfärdigad" och mången farisé blef öfverbevisad att "det är menskligt att synda, men djefvulskt att skrymta". — Mången "partisinnad" blef djupt träffad vid sanna förklaringen af texten: "En är eder fader och vi äro alle bröder." — Från en och annan sekterist "föll fjällen af ögonen" vid den klara tydningen af det djupa ämnet: "*Tro* på Herren Jesus, så varder du och ditt hus saligt" — af *en* sådan Saulus blef sedermera en Paulus. — Mången både af timlig och andelig sorg nedtryckt fick ock till sin eviga glädje löftet uppfyldt: "När denne eländige ropade hörde honom Herren och halp honom utur *allt* hans elände."

Tyvärr gåfvos äfven då många, som hvarken läto "Guds godhets, tålsamhets och långmodighets rikedom", icke heller straffdomen locka och beveka sig till bättring, utan, framhärdande i likgitighet eller säkerhet, fingo erfara sanningen af den vises ord: "Från morgon intill afton kan tiden ändra sig; och Herren kan allting med hast förvandla." — Dofva rykten förkunnade

att en och annan mammonsträl, innan den Högste det egentligen tillstadde, igenslöt sina ögon för alltid först inom "de fyra bräderna", hvarefter snikna slägtingar fingo i sin ordning snart göra sällskap inför den allvetande och rätträrdige domaren. — Till mer än en namnkristen eller otroshjelte basunade domarerösten från höjden uti de "oomskurna" öronen: "du dåre, i denna natt skall man kräfva din själ af dig."

Åt sjelfve den sig uppoffrande och älskade landshöfdingen vinkade den tillintetgörande handen, men, såsom nära nog det sista offret, blef det den tacksamma staden förunnadt att gifva honom hviloplats bland dem, hvilkas namn lefva i minnesstoder inför efterverlden.

"Väl dem, som redligt det ädla velat,
det rätta sökt och det milda tänkt,
som älskat mycket, fastän de felat!
Dem varder mycket ock efterskänkt."

Till slut blott några exempel på huru hastigt och oförmodadt dödsbudet infann sig hos somliga, hvilka nog hoppats att icke blifva "bortryckte i sina halfva dagar". — Mitt barndomshem var så beläget, att icke blott större delen af de lefvande, som ämnade sig åt östra hållet eller "derifrån begåfvo sig in uti staden, utan ock största delen af de döde, som fördes till sina hvilokamrar, måste passera förbi mina föräldrars dörrar. — En dag uti Augu-

sti månad inträffade en resande från Alingsås-trakten, kapten Bredberg vid Göta artilleri-regimente, som vid förbifarten hade blifvit anmodad att till mina föräldrar medtaga några skålpund färskt smör från trogna vänner på egendomen Hallsås i Lerums socken. Vid öfverlemnandet deraf till min far, frågade han hurudant tillståndet nu var inom staden och fick till svar att det fortfarande var bedröfligt, hvarför min fader tillade att kaptenen gerna kunde uppskjutit sin återkomst om tjensten det tillåtit. "En krigare får aldrig frukta att se döden stinnt i synen", blef hans modiga svar. "Mycket rätt", genmälde gubbenfar min, "men då måste han ock få slåss med lefvande och synliga väsen och icke med osynliga eller fantomer". Påföljande dags afton kommenderades kapten B:s stoft till det bataljfält, hvarifrån ingen återvänder lefvande.

Jag hade en gift syster, som var utrustad med både inre och yttre behag (skam till sägandes af brodern!). Hvarje lördag, sedan hon å stora torget (nu "Gustaf Adolfs torg") gjort sina uppköp af lefnadsförnödenheter för veckan, företog hon ensam en promenad till föräldrahemmet för att se till de gamle, och då medförde hon alltid i ett litet knyte frukter eller andra godter åt sin yngste broder, den ende hemmavarande. Måndags natt efter en så-

dan lördag hände sig att hon i sällskap med en inom samma hus boende god vän till familjen, kapten Stjernskantz, från make och tre små barn sista gången gjorde promenaden emot föräldrahemmet, men denna gång *derförbi* med slocknade ögon för att aldrig mer titta till oss. Vanan att ideligen höra talas om död och dödlighet måtte ha förhärdat pilten-brodern så att — "sorgen snart försvann".

Men icke så lätt förbleknade minnet af en annan gammal bekant, som dagligen gick förbi mitt hem åt staden till på slaget kl. XI f. m. och alltid återvände kl. I e. m. Just för sin precision kallades hon af mig och de mina *'klockan elfva'*, men af den tanklösa hopen benämndes hon, med spott och spe, såväl för sitt tysta och allvarliga väsens skull som för den egendomliga drägten (hvit hatt med röda band, hvit tröja eller "spenns" med kjol af samma färg samt röda skor med höga träklackar och d:o bottnar och försedd äfven med ett urblekt rödt paraply i all slags väderlek) *ett original*, hvaraf på den tiden funnos många, med hvilka jag i barnaåren gjorde bekantskap och hos hvilka jag alltid fann hvad jag ett par decennier sednare förgäfves letade efter: *sjelfständiga karaktärer*. Den gamla qvinnan med det magra, insjunkna ansigtet och de stora klara ögonen begaf

sig efter vanligheten en het och qvalmig koleradag på förmiddagen åt det ställe, Warfvet Kusten i Masthugget, dit hon hvarje dag under alla årstider stälde sin kosa för att derifrån möjligen kunna upptäcka en skymt af det fartyg med hvilket hennes trolofvade från samma plats för många år tillbaka hade afseglat såsom kapten eller styrman, men sedan ej hörts af. *'Klockan elfva'* förgat jag snart för andra intressanta föremål, så att jag ej observerade att hon icke på bestämd tid återgick till sitt hem, Fattighuset å "Stampen". När det lidit framemot qvälldags började åter likköraren sin ordinarie natt-tur, men den turen blef riktigt extraordinär i thy att från vagnen föll, ett stycke från mitt hem, den öfversta likkistan, hvars lock ej var bättre tillslutet än att 'klockan XI' äfven efter döden skulle visa sig för mig i samma skepnad, hvari hon alltid tedde sig såsom lefvande. Farväl, du ini döden trogna och älskande hjerta — nu har du med visshet "i sida, hvita kläder" fått omfamna din jordiske och knäböja inför din himmelske vän!

"Då äro torkade alla tårar,
då äro helade alla sår.
Ej mer på trafvar af lik och bårar,
med fackla nedvänd och släckt, jag står."*)

*) Ur "Dödens Engel", svanesång, ett lustrum efter koleraåret, af Erkebiskop *J. O. Wallin.*

Pris: *10 öre.*

Vid partihandel pr extra kontant beviljas 25 % rabatt *uti Hr John Nilssons Bokhandel i Skara.*

Säljes till förmån för *Skara Domkyrkas restaurationsfond.*

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBL.

6000007807

Göteborgs universitetsbibliotek